

OMÓWIENIA. RECENZJE

Andriej Moskwin: TEATR BIAŁORUSKI: 1920-1930. ODRODZENIE I ZAGŁADA, Warszawa: BEL Studio 2013, ss. 435.

Książka Andrieja Moskwinina jest pierwszą i jedyną pozycją na gruncie polskim ukazującą tak kompleksowo problematykę białoruskiego teatru¹. Autor, pracownik Katedry Studiów Interkulturowych Europy Środkowo-Wschodniej na Wydziale Lingwistyki Stosowanej UW, specjalista w zakresie literatury, kultury, sztuki i języka białoruskiego, przedstawił zagadnienia związane z rozwojem i funkcjonowaniem białoruskiego teatru w wielopłaszczyznowym kontekście zjawisk politycznych, społecznych i kulturowych. Ogólny ich zarys omówił w obszernym wstępie, ważnym przede wszystkim ze względu na niezbyt okazały stan badań i nikły nasz stan wiedzy na temat formowania się białoruskiej tożsamości narodowej, w której zjawiska kulturowe i językowe odgrywały znaczną rolę.

Elity kulturalne i polityczne, kształtujące się na przełomie wieków XIX i XX, głoszące idee narodowej tożsamości przyczyniły się w znacznej mierze nie tylko do przywrócenia języka białoruskiego, ale co za tym szło – ogłoszenia w marcu 1918 roku niezależności państwowej i utworzenia Białoruskiej Republiki Ludowej. Nie trwała ona zbyt długo, bo jedynie do stycznia 1919, gdy proklamowano Białoruską Socjalistyczną Republikę Radziecką. Niemniej lata te stały się zacznym rozwojem własnej kultury, w tym także teatru, na który silny wpływ wywarły – jak zaznacza Andriej Moskwin – współistniejące na tym terenie elementy kultury rosyjskiej, polskiej i żydowskiej, jak również teatr ukraiński, którego zespoły na przełomie wieków systematycznie występowały na ziemiach białoruskich, co owocowało potem włączaniem ich sztuk do repertuaru tamtejszych teatrów. Omawiając okres przed 1920 Andriej Moskwin wspomina Pierwszy Białoruski Zespół Ihnata Bujnickiego, nazywanego „ojcem białoruskiego teatru”, działający w latach 1907-1913. Ten cieszący się dużym uznaniem zespół zwracał przede wszystkim

---

¹ Z zakresu kultury wydane zostały, wspomniana przez autora, książka H. Głogowskiej *Białorus 1914-1929. Kultura pod presją polityki*, Białystok 1996 czy W. Piłata *W kręgu kultury białoruskiej*, Olsztyn 1994. Wspomnieć należy także o pracach socjologiczno-językowych E. Smułkowej.

uwagę na piękno tańców ludowych, które spopularyzował i poprzez choreograficzne opracowania podniósł do rangi sztuki teatralnej. Autor przywołuje także, mające pierwszorzędne znaczenie dla późniejszego, szybkiego rozwoju teatru, Pierwsze Towarzystwo Białoruskie Dramatu i Komедии, Białoruski Teatr Ludowy oraz Białoruskie Towarzystwo Artystów Sztuki.

Intensyfikacja rewolucyjnych procesów kulturowych, następujących po 1920, przeniknęła także do teatru, w którym poszukiwania nowych form sztuki scenicznej, eksperymenty formalne i estetyczne widoczne były w nowych spektaklach i widowiskach. Tworzony dla „szerokich mas nowego społeczeństwa” współczesny białoruski teatr znalazł swe odzwierciedlenie, co podkreśla Andriej Moskwin, w szerokim ruchu teatrów amatorskich. Będzie to potem pokutowało przez całą dekadę i na amatorszczyźnie białoruskich aktorów skarżyć się będą kolejni teatralni recenzenci. Autor zwraca uwagę na występujące wówczas zjawisko białorusyzacji sprzyjające też rozwojowi teatru narodowego. Coraz liczniej powstające kółka dramatyczne i studia teatralne, przyuczające do zawodu aktorskiego stały się zapleczem dla zespołów zawodowych. W książce swej Andriej Moskwin omawia działanie trzech głównych scen teatralnych, które – według niego – „wytyczyły drogę teatrowi białoruskiemu”. Były to Białoruski Teatr Państwowy – 1 (BTP-1), Białoruski Teatr Państwowy – 2 (BTP-2) i Trupa Teatralna Uładziszawa Hałubka. Choć inauguracja BTP–1 w Mińsku 14 sierpnia 1920 rozpoczęła działalność teatru zawodowego, jego artystom długo jeszcze zarzucano amatorstwo i brak wystarczającej znajomości języka białoruskiego. W kolejnych rozdziałach poświęconych trzem teatrom autor przedstawia zarówno sposoby ich funkcjonowania jak również skomplikowaną sytuację finansową, brak stałych scen, polityczne uzależnienie od lokalnych władz i partyjnych instytucji kultury, jak również omawia sposoby przygotowywania spektakli, pracę reżyserów, aktorów, scenografów, muzyków. Efekty tych działań, spektakle teatralne, ukazuje w licznych recenzjach teatralnych i artykułach prasowych omawiających działalność poszczególnych scen. Wykorzystując dokumenty archiwalne pisze o frekwencji widzów, odbiorze prezentowanych dramatów i preferencjach widzów małych miasteczek i wiosek. Cenne i interesujące są także fragmenty poświęcone życiu i twórczości ważniejszych animatorów białoruskiego życia teatralnego pierwszych dziesięcioleci XX wieku – Ihnatowi Bujnickiemu, twórcy Pierwszego Białoruskiego Zespołu, Jewstigniejowi Mirowiczowi, kierownikowi artystycznemu BTP-1, nawiązującemu do metody Konstantego Stanisławskiego czy Walentinowi Smyszłajewowi, kierownikowi artystycznemu BTP-2.

Na podstawie przeprowadzonej analizy Andriej Moskwin podsumowuje sześć sezonów Białoruskiego Teatru Państwowego – 1 pod kierownictwem Jewstignieja Mirowicza (rozdział pierwszy), uznając je za jedno z ważniejszych w kształtowaniu się białoruskiej sceny narodowej. Stworzony przez niego repertuar starał się odwoływać do najważniejszych tendencji teatru końca XIX i początku XX

wieku. Uwzględniał dramaturgię naturalistyczną, realistyczną, psychologiczną a także osiągnięcia teatralnej awangardy. Teatr miał trzy zespoły – dramatyczny, operowy i baletowy, co stało się wzorcem dla innych białoruskich scen. Jego najważniejsze cechy, podkreślane przez badaczy teatru (prof. Alaksandr Wazniasienki), to rewolucyjność, białoruskość, profesjonalizm i syntetyczność. Powstające na zamówienie BTP-1 dramaturgie, stały się początkiem tworzonego kanonu oryginalnej, narodowej dramaturgii białoruskiej. Andriej Moskwin wyodrębnia następujące cykle tematyczne sztuk pisanych i wystawianych przez ówczesne teatry: tragedie rodzinne, obrazy białoruskiej wsi, dramaturgie o wymowie symbolicznej, przedstawienia folklorystyczno-etnograficzne, baśniowe, historyczne i rewolucyjne. Autor opisuje i przybliża treść najważniejszych dramaturgi, dzięki czemu umożliwia polskiemu czytelnikowi zapoznanie się z białoruską dramaturgią, zupełnie u nas nieznaną.

Omawiając w rozdziale drugim działalność Białoruskiego Teatru Państwowego-2 autor znaczną część rozdziału poświęca, utworzonemu w ramach BTP-2 w Moskwie, Studiu dramatycznemu, mającemu kształcić przyszłych zawodowych artystów teatru i być – jak planowały władze – ośrodkiem edukacyjno-wychowawczym. Po dwóch latach Studio miało przekształcić się w teatr, co udało się zrealizować dopiero po pięciu latach pracy. Studio, tak jak teatry, miało swą Radę Artystyczną, która w 1923, po reorganizacji, wybrała na kierownika, cieszącego się uznaniem i autorytetem Walentina Smyszłajewa, wszechstronnego artystę teatru – reżysera, aktora, pedagoga, teoretyka teatru, a także kompozytora i poetę. W swej pracy dążył do syntezy metody Konstantego Stanisławskiego z symbolicznym, metaforycznym teatrem Wsiewołoda Meyerholda, romantycznym symbolizmem Wierry Komissarżewskiej czy syntetycznym teatrem Aleksandra Tairowa. Pierwszym i jednym z ważniejszych spektakli zrealizowanych przez Studio był siedemnastowieczny dramat *Car Maksymilian*. Inscenizacja cieszyła się dużym powodzeniem i została dobrze przyjęta zarówno przez krytyków moskiewskich jak i białoruskich. Uznana za manifest programowy Studia, porównywana do komedii dell'arte, była barwnym, żywołowy widowiskiem ludowym, łączącym pieśni i tańce z elementami współczesnego teatru. Andriej Moskwin działalność BTP-2 dzieli na dwa etapy. Lata 1921-1926, okres pracy Studia i 1926-1930 powołania do życia teatru – pierwszy niezwykle płodny, czerpiący z osiągnięć teatru przełomu XIX i XX wieku, drugi, ze względu na politykę władz partyjnych, pod przemożnym wpływem teatru agitacyjno-publicystycznego.

Ostatni rozdział książki, poświęcony Trupie Teatralnej Uładziszława Hałubka, ukazuje losy zespołu borykającego się przez cały czas swej działalności z kłopotami lokalowymi, finansowymi, nieprzychylnością władz. I choć Hałubek otrzymał jako pierwszy artysta Białorusi tytuł Ludowego Artysty BSRR w 1928, w latach trzydziestych został ogłoszony „wrogiem ludu”, aresztowany i w 1937 rozstrzelany. Z zespołem swym, bardziej amatorskim niż zawodowym, przygotował około czterech tysięcy przedstawień dla blisko trzech milionów widzów, głównie z obsza-

rów wiejskich. Jego Trupa Teatralna, porównywana do teatru czasów Shakespeare'a, w spektaklach swych odwoływał się głównie do tradycji teatru ludowego.

Andrzej Moskwin w książce swej poza analitycznym opisem dziejów formowania się i działania trzech najważniejszych białoruskich grup teatralnych daje znakomity materiał dokumentacyjny – repertuary poszczególnych teatrów, fotografie spektakli i artystów oraz wykorzystuje unikalne archiwalia – korespondencję, pamiętniki artystów, dokumenty działalności białoruskich scen i instytucji kultury, recenzje teatralne i artykuły prasowe. Imponująco przedstawia się też bibliografia licząca ponad 400 pozycji z lat 1918-2012. Książkę czyta się dobrze, sposób opowiadania perypetii scen białoruskich i ich twórców wciąga czytelnika. Autorowi udało się przedstawić trzy odmienne, równoległe drogi kształtowania białoruskiego teatru narodowego, budującego także białoruską tożsamość, który w ciągu omawianej dekady zdołał się odrodzić, a już w latach trzydziestych – można powiedzieć za autorem – uległ zagładzie, zniweczony przez system totalitarny. Zaletą książki jest dająca się odczytać pewna aktualność ukazanej problematyki i zjawisk kulturowych, które obecne wydają się być również we współczesnej Białorusi. Jedynym mankamentem, zwłaszcza w pewnych partiach książki, jest duża ilość używanych skrótów – nazw instytucji i grup teatralnych, w których łatwo się pogubić.

Marzena Kuras

„STUDIA WSCHODNIOŚLÓWIAŃSKIE”, Białystok: Uniwersytet w Białymstoku 2012, ss. 319

Już po raz dwunasty ukazały się wydawane przez Uniwersytet w Białymstoku „Studia Wschodniosłowiańskie” zawierające kilka działów: Literaturoznawstwo, Językoznawstwo, Debiuty naukowe, Recenzje i Sprawozdania.

W części literaturoznawczej (s. 7-186) zawartych jest dwanaście tekstów napisanych w języku białoruskim (1), polskim (6) i rosyjskim (5) Autorów z różnych ośrodków akademickich i naukowych (m.in. Białystok, Grodno, Łódź). Znajdują się tu artykuły poświęcone twórczości rosyjskich pisarzy emigracyjnych, np. Władimira Nabokowa (Agnieszka Baczevska-Murdzek, s. 7-24); problemom najdawniejszym w rozwoju rosyjskiego procesu literackiego, m.in. bylinom rosyjskim, cechom folkloru rosyjskiego i głównym bohaterom wielu utworów tego okresu (Zofia Brzozowska, s. 41-56; Anna Żegadło, s. 171-186); literaturze rosyjskiej przełomu XIX-XX wieku z uwzględnieniem zarówno poetyckich dokonań Konstantina Fofanowa na przykładzie jego utworów pokazujących rolę i miejsce Petersburga

(Walentyna Jakimiuk-Sawczyńska, s. 57-76) jak i rozwoju w tym okresie prozy poprzez przeanalizowanie powieści autobiograficznej Andrieja Biełego (Joanna Ni-kołajuk, s. 93-105); twórcom i przedstawicielom rosyjskiego postmodernizmu na przykładzie utworów Saszy Sokołowa (Weronika Biegluk-Leś, s. 23-39) i Wiktora Pielewina (Ewa Pañkowska, s. 117-132), którzy opublikowali w ostatnich latach swoje najnowsze teksty. Pielewin występuje w nich „jako wnikliwy obserwator otaczającego go świata i znów tworzy satyryczno-groteskowy wizerunek współczesnej Rosji” (s.128), a Sokołow w powieści z 1980 roku wykazuje „tendencje do ukazywania «stanów pośrednich», fascynację płynnością i heterogenicznością bytu-tekstu, co znajduje swój wyraz w konstrukcji postaci, (...) niejednorodności stylistycznej i estetycznej, (...) charakterze fabuły (...) i narracji (...) oraz specyficzne przekształceń językowych” (s. 37)

Nie zabrakło również prac o charakterze analizy porównawczej. Autorzy Nino Kwarikadze, Iraklij Cchwediani (Kutaisi) zestawili obrazy głównych bohaterów oraz znaczenia detali w tytułach utworów autorów rosyjskich i amerykańskich na przykładzie twórczości Williama Saroyana i Mikołaja Gogola (s. 77-91). Poprzez porównanie i analizę „гоголевской повести *Шинель* и рассказа Сарояна *Вельветовые штаны*” autorzy odnajdują „их как сходные, так и отличные моменты, которые особенно заметны на уровне структуры текста” (s. 78).

Interesujący, jak się wydaje, artykuł zamieściła Iwona Ostaszewska (s. 106-115), w którym rozpatruje elementy humanizmu ekologicznego na podstawie wybranych utworów rosyjskich pisarzy z nurtu tzw. „prozy wiejskiej”, zaznaczając iż w wielu przypadkach ich działalność „nie ograniczała się tylko do twórczości literackiej. Aktywnie uczestniczyli oni w licznych wystąpieniach publicznych, brali udział w wielu akcjach na rzecz ratowania środowiska naturalnego...” (s. 114).

Wanda Supa (s. 133-153) przeanalizowała satyryczne dokonania Ilji Ilfa i Eugeniusza Pietrowa, podkreślając, że pisarze niezależnie od cenzury i różnorodnych nacisków starali się „избегать лжи и открыто говорить с читателем (...) не участвовали в разоблачительных кампаниях тех лет, направленных против конкретных лиц или (...) общественных групп”, a ich różnorakie teksty «оказывают заметное влияние на развитие современной сатиры» (s. 151).

Paweł Utkiewicz (s. 155-162) na przykładzie twórczości Wołgi Ipatawaj przedstawił rozwój tematyki historycznej we współczesnej białoruskiej prozie „kobiecej”; Anastasia Zezulewicz (s. 163-170) prześledziła antyczny mit o Pigmalionie i Galatei w fabule wiersza białoruskiego poety Michaiła Hofajzena *Теогония*, którego „интерпретация античного сюжета в постмодернистском тексте демонстрирует эстетические сложности, сопровождающие творческий процесс” (s. 169).

W językoznawczej części (s. 187-328) znajduje się również dwanaście tekstów autorów z Białegostoku, Mińska, Witebska o bardzo zróżnicowanej tematyce. Część z nich jest poświęcona przemianom w nazewnictwie zarówno wewnątrzmijskich obiektów (Zofia Abramowicz, Leonarda Dacewicz, s. 187-198); jak i nazewnictwa

różnych miejscowości na terenie wybranych regionów Białorusi (Tatiana Wasiljewa, s. 321-328); adaptacji katolickich imion własnych „в русско-белорусской среде” i wyjaśnieniu „особенностей динамического развития именнословной системы городского поселка” na przykładzie imion mieszkańców osiedla „Лынтупы Поставакого района во второй половине XX в.” (s. 230) zarejestrowanych w aktach urodzenia (Julija Gałkowskaja, s. 229-236); omówieniu pierwszych leksykonów i gramatyk zachodnioruskich (Lidia Citko, s. 199-210) stanowiących swojego rodzaju „odzwierciedlenie stanu języków zachodnioruskich i ich kontaktów z polszczyzną” (s. 208); opisom wpływów alfabetu greckiego na tworzenie i rozwój cyrylicy (Anna Kulik, s. 259-272).

Irena Łukaszuk (s. 273-285) prześledziła „Rosyjskie słownictwo pola semantycznego „zapach””; Anna Romanik (s. 295-304) rozpatrzyła *Anglicyzmy w rosyjskich czasopismach kobiecych*; Ludmiła Czernyszowa (s. 211-227) przedstawiła „концептуализацию сна по данным русской и белорусской фразеологии” (s. 212); Krzysztof Rutkowski (s. 305-319) zbadał polsko-rosyjskie homonimy i paronimy międzyjęzykowe, włączając się do dyskusji „na temat możliwości i sposobów systematyzacji polsko-rosyjskich zestawień homonimicznych” (s. 306); Irina Iwaszkiewicz (s. 247-257) przeanalizowała „системы метаморфических значений лексических единиц, номинирующих водное пространство в современном английском языке в рамках когнитивно-дискурсивной парадигмы научного значения” (s. 247); Юлия Чурская (s. 237-246) zwróciła uwagę na «некоторые аспекты трансонимизации древних этнонимов территории Латвии, зафиксированные в современном белорусском ареале», przytaczając dla porównania «данные других родственных языков» (s. 238).

W interesującym, jak się wydaje, artykule *Лингво-стилистический анализ грузинского перевода рассказа Л. Н. Толстого Хаджи Мурат* Manana Mikadzie (s. 287-293) Autor omawia tłumaczenia literatury rosyjskiej na język gruziński na przykładzie twórczości Tołstoja, która, według słów badacza, jest wyjątkowo popularna wśród czytelników gruzińskich. Ważne miejsce wśród tłumaczonych utworów zajmuje „исторический рассказ *Хаджи Мурат*” (s. 287), tłumacz którego umiał „показать грузинскому читателю на его родном языке быт, описанный в произведении, мощно очерченные характеры персонажей, сильные человеческие страсти” zachowując w miarę możliwości „вкус и индивидуальный стиль, сохраняя при этом стиль оригинала” (s. 288). Dokładna analiza form i sposobu tłumaczenia stawia dany artykuł wśród innych współczesnych rozważań, gdzie „большое влияние уделяется языково-стилистическому анализу переводной художественной литературы” (s. 292).

Wśród debiutów naukowych zostały opublikowane dwie prace autorów z Białegostoku. Justyna Gryko zamieściła artykuł *Несколько замечаний о семантике – еды – в русской литературе* (s. 329-340); a Ewa Jastrząb (s. 341-552) prześledziła pojawiające się w Polsce prace krytyczno-literackie o filozoficzno-etycznych

myślach i ideach Lwa Tołstoja, jego oddziaływaniu na polską kulturę piśmienniczą i teatralną, zwracając uwagę na znaczenie, rolę i miejsce prac Bazylego Biało-kozowicza (s. 346-349, 351), które występują, jak zauważa autorka, jako swoista „tołstowiana polska” (s. 346).

W prezentowanym tomie zostało zamieszczonych pięć recenzji (s. 353-370), omawiających rozprawy naukowe, podręczniki i książki o języku białoruskim i rosyjskim (Lidia Citko, Monika Famielec, Walentyna Mieszkowska); o literaturze rosyjskiej (Irena Rudziewicz) oraz dwa omówienia Joanny Szerszunowicz z zakresu folkloru i frazeologizmów.

W tomie znalazły się również sprawozdania z wielu Międzynarodowych konferencji naukowych: w Grodnie, Rydze, Bernie i Białymstoku (Jolanta Chomko, Leonarda Dacewicz, Iwona Ostaszewska i Joanna Nikołajuk), z konferencji naukowo-metodycznych w Brześciu i obrad „okrągłego stołu” w Mińsku (Monika Famielec) oraz konferencji w Osace (Joanna Szerszunowicz). We wszystkich sprawozdaniach autorzy przy omawianiu tematyki referatów zwracali szczególną uwagę na przedstawicieli z polskich uczelni, ośrodków naukowo-badawczych, uniwersytetów i szkół wyższych, podkreślając ich wkład w prowadzone badania oraz znaczenie wygłaszanych referatów.

Omawiany tom, niewątpliwie, zasługuje na uważną i dokładną lekturę, gdyż zawiera materiały niezwykle bogate, zróżnicowane, interesujące, w poszczególnych artykułach zostały poruszone aktualne problemy, postawione nowe, zasadnicze, oryginalne pytania, dotyczące zarówno rozwoju różnych literatur jak i języków. Jak się wydaje, prace mogą zainteresować studentów-filologów, wykładowców, badaczy i szeroki krąg czytelników zainteresowanych problematyką literaturoznawczą i językoznawczą.

Irena Rudziewicz

Анна Петрикова, ПРОПОВЕДЬ КАК КОММУНИКАТИВНО-КУЛЬТУР-
НЫЙ ФЕНОМЕН, Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis
Monographia 114 (AFPh UP 285/367), Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej
univerzity v Prešove, 2010, ss. 367

Рецензируемая монография словацкой ученой представляет собой удачный опыт комплексного описания и сопоставления православной и католической проповедей.

Избранный ракурс рассмотрения этого многоаспектного коммуникативно-культурного феномена отличается несомненной актуальностью, так как про-

поведь наряду с молитвой, исповедью и посланием – один из самых ярких жанров религиозного стиля, изучение которого в современном языкознании только что начинается. Тем более, что он относится к религиозному стилю, статус которого в системе функциональных стилей словацкого и русского языков был определен только в конце 20-го века в связи с коренными изменениями социальных отношений и возрастанием значения и роли религиозной сферы общественного сознания.

Особой значимостью характеризуются предпринятый Анной Петриковой сопоставительный анализ католических и православных проповедей и выявление основных концептов католических и православных дискурсов. Сочетание системного изложения теоретического материала и подробного анализа эмпирических данных позволило исследовательнице разработать текстообразующие категории проповеди.

Работа Анны Петриковой представляет собой функционально-стилистический подход к анализу проповеди. Однако, следует отметить, что в рецензируемой работе описание проповеди обогащается, среди прочего, элементами дискурсивного подхода (напр. работы В.И. Карасика, Е.В. Бобыревой).

Важно отметить, что для решения поставленных задач автором были *применены соответствующие методы исследования*: лингвистический и стилистический анализ с применением приемов классификации и систематики, а также методы научного наблюдения, обобщения и интерпретации.

Структура монографии *отражает логику научного поиска* и результатов исследования.

В первой главе – *Основные методологические положения исследования языка религиозной сферы* – представлен религиозный стиль в системе функциональных стилей. Анна Петрикова дает критический обзор принципов выделения стилей не только в современной словацкой и русской, но и в польской и чешской лингвистике. Так, здесь приводятся дефиниции религиозного стиля в работах словацких, русских и польских лингвистов. Ученая подробно рассматривает понятие *церковно-религиозного стиля* в русской стилистике, относясь к работам М. Н. Кожиной, В. В. Волкова, О. А. Прохвятиловой, О. А. Крыловой и др. Скрупулезно отмечаются и труды словацких ученых, в частности, Й. Мистрика и Л. Бенедиковой, в которых описан религиозный стиль и его подстили. Л. Бенедикова выделяет четыре подстиля: библейский (евангельский), литургический (богослужебный), житийный и проповеднический. Немного иначе классифицирует подстили Й. Мистрик, выводя три вторичных стиля: библейский, проповеднический и литургический. Анна Петрикова не обходит молчанием и польских *научных трудов, посвященных данной проблематике, причем в первую очередь учитываются работы М. Войтак*. Все это явно свидетельствует о научной добросовестности автора, который основательно познакомился с *литературой предмета*.

Далее весьма удачно ученая описывает основные концепты религиозного дискурса: «Бог», «Дух», «Душа», «Вера». Она выделяет состав языковых средств, выражающих отдельные концепты, описывает их семантику, выявляет общие и варьируемые особенности концептов в словацком и русском языках. Все это исследование проводится на материале паремиологического фонда языков, канонических христианских текстов, а также проповедей православных и греко-католических священников. Среди авторов проповедей встретим такие имена, как Антоний, митрополит Сурожский, протоиерей Александр Мень, протоиерей Димитрий Смирнов, протоиерей Глеб Каледа, протоиерей Александр Шаргунов, римско-католический священник Йозеф Гич, греко-католический декан Мирон Керуль-Кмец, отец-капеллан Станислав Тарасович. Следует отметить большой объем исследованного материала, преимущественно в письменной форме.

Во второй главе, озаглавленной *Типы проповедей в синхронном и диахронном плане*, представлены исторические типы проповеди в сферах *Slavia Latina* и *Slavia Orthodoxa*. Кроме того, Анна Петрикова приводит современные классификации католической и православной проповедей, которые созданы по разнообразным критериям. Вместе с тем она не ограничивается только их экземплификацией, но и предлагает собственную типологию современных проповедей по семи основаниям: времени произнесения (с учетом годового круга, с учетом недельного или седмичного круга, с учетом суточного круга), месту произнесения (храмовые, нехрамовые), адресату (монастырские, мирские, миссионерские), содержанию (экзегетические, литургические, проповеди-наставления), цели (кериптические, катехизические, догматические, нравоучительные), способу изложения (аналитические и синтетические) и форме (слово, поучение, беседа). Эту главу Анна Петрикова заключает дефиницией проповеди как жанра: «это свидетельство сохранения историко-культурных основ самого бытия и его речевого воплощения, исходящий из духовной потребности и религиозной практики в католичестве и православии. Исторический аспект обращает внимание на то, что проповедь – это жанр, опирающийся на длительную историческую традицию, и как единое целое (жанр) и его части (текстовые секвенции) необходимо рассматривать по отношению к Священному писанию» (с. 119).

Третья глава, *Текстобразующие категории проповеди*, посвящена описанию многих аспектов функционирования проповеди. Автор рассматривает проповедь как тип текста, а точнее, подготовленного текста устной речи, в котором видит его элементы: цель, коммуникативные свойства и участников. Важное место в этой главе имеют категории диалогичности, интертекстуальности, темы и композиции (структуры), которые можно выделить в жанре проповеди. Достоверность полученных результатов анализа обеспечивается богатством приведенного фактического материала, в том числе сборников текстов современных православных и католических проповедников.

Особенно интересны конкретные результаты исследования. Опираясь на собранный языковой материал, Анна Петрикова отмечает сосуществование в православной проповеди элементов двух языковых систем – древней и современной, поскольку она включает как канонические тексты на церковнославянском языке, так и речевые произведения на современном русском языке. По мнению ученой, другая ситуация наблюдается в словацкой проповеди, церковнославянизмы в которой практически отсутствуют.

Резумируя, отметим, что перед нами подробное, насколько мы можем судить, редкое по своей тщательности исследование католической и православной проповедей. Рецензируемая монография вносит существенный вклад в развитие функциональной стилистики и стилистики текста, сопоставительного языкознания, представляет собой значимое явление в современной словацкой русистике. Кроме того, монография Анны Петриковой вписывается в рамки функционально-стилистической традиции изучения жанров речи, реализующихся в религиозной сфере общения.

Проблематика монографии вызывает интерес не только лингвистов, но и широкого круга читателей, которым небезразлична судьба словацких и русских языков и культур.

Andrzej Charciarek

Małgorzata Abassy, KULTURA WOBEC POSTĘPU I MODERNIZACJI. ROSJA I IRAN W PERSPEKTYWIE PORÓWNAWCZEJ, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2013, ss. 592.

Studia nad kulturą i tożsamością narodową Irańczyków, a także literaturą, językami oraz historią Persji mają w Polsce długą tradycję¹. Podobnie jest w wypadku badań rosjoznawczych, szczególnie analizujących kulturę duchową Rosji i innych narodów słowiańskich w różnych aspektach, także w perspektywie porównawczej². Jednakże temat: Rosja *versus* Iran, nie spotkał się dotychczas z zainteresowaniem naukowców, których jak dotąd, co oczywiste, bardziej interesowały relacje Rosji (a także Iranu) ze światem Zachodu, ewentualnie z ich krajami sąsiednimi. Stąd też nikt dotąd nie podjął próby przeprowadzenia porównawczej analizy kulturowej tych tak z pozoru odmiennych cywilizacyjnie państw. Małgorzata Abassy,

¹ Badania naukowe Anny Krasnowolskiej oraz Marii Składankowej.

² Np. prace Ludwika Bazyłowa, Lucjana Suchanka, Lidii Liburskiej, Andrzeja Walickiego i wielu innych.

z wykształcenia rusycystka i iranistka, od wielu lat z powodzeniem zajmuje się tą tematyką. Jej publikacje mają charakter interdyscyplinarny, bazują na metodologii przyjętej w naukach filologicznych (krytyczna analiza tekstu), a także historycznych oraz socjologicznych, przez co są wysoce cenione zarówno przez roznawców jak i orientalistów. Z dużym uznaniem specjalistów spotkały się jej poprzednie monografie: *Inteligencja a kultura. O problemach samoidentyfikacji dziewiętnastowiecznej inteligencji rosyjskiej* (Kraków 2008) oraz *Irańska inteligencja w XIX wieku i Rewolucja Konstytucyjna (1905-1911)* (Kraków 2010), obydwie wnikliwie analizujące fenomen rosyjskiej i irańskiej inteligencji, ich genezę, specyfikę – stosunek do Zachodu oraz religii – a także rolę, jaką odegrały elity intelektualne w procesie modernizacji Rosji i Iranu.

Monografia pt. „*Kultura wobec postępu i modernizacji. Rosja i Iran w perspektywie porównawczej*” stanowi podsumowanie wcześniejszych prac, a ponadto dzięki uwzględniającej odrębne społeczno-historyczne uwarunkowania oraz tradycje religijne konfrontacji obydwu modeli kulturowych, dostarcza niezwykle cennych wniosków o charakterze uniwersalnym. Zastosowane ujęcie badawcze pozwala bowiem dotrzeć do źródeł problemów, z którymi zmagają się cywilizacje o wielowiekowych tradycjach, a ich uświadomienie z pewnością mogłoby ułatwić dialog Wschodu z Zachodem. Książka Abassy jest zatem pracą pionierską, o niebagatelnym znaczeniu dla zrozumienia procesów zachodzących we współczesnym świecie. Teza, którą Autorka stawia, a następnie z powodzeniem udowadnia, brzmi: „Modele kultury rosyjskiej i irańskiej wykazują podobieństwa typologiczne; reakcja obydwu kultur na zderzenie z modernizacją jest determinowana przez wewnętrzne mechanizmy rozwoju i ochrony tożsamości kulturowej w dużo większym stopniu niż przez czynniki zewnętrzne” (s. 22). Nowatorstwo tej pracy polega na krytycznym, bo uwzględniającym odmienną warunków historyczno-kulturowych, zastosowaniu metod badawczych nad modelami kultury rosyjskiej i irańskiej.

Książka posiada logiczną i przemyślaną strukturę. Rozpoczyna ją rozdział mający charakter wprowadzenia do tematu, w którym zakreślono ramy przedmiotu badań, zdefiniowano etymologię i semantykę takich pojęć jak: *postęp* i *modernizacja* oraz przedstawiono możliwe ujęcia metodologiczne. Autorka wskazuje tu pięć najistotniejszych zadań badawczych, dotyczących zarówno kultury rosyjskiej, jak i irańskiej (s. 13), a są to:

1. Skonstruowanie dynamicznego modelu kultury, poczynając od ustalenia jej stanu wyjściowego w momencie zderzenia z Zachodem, poprzez dążenie do samookreślenia, częściową dezintegrację aż do momentu zamknięcia się w reakcji na obce wpływy. W przypadku Rosji jest to okres obejmujący lata 1800-1917, zakończony rewolucją październikową, zaś w odniesieniu do Iranu 1850-1979, zakończony rewolucją islamską. Główne fazy cyklu reakcji obu kultur na wyzwania zewnętrzne zostały opracowane według modelu zaprezentowanego przez A. J. Toynbee w *Studium historii* (skrót D. C. Somervell, przekł. J. Marzęcki, Warszawa 2000).

2. Wyróżnienie poszczególnych epok w rozwoju kultury obydwu krajów na podstawie znaczących wydarzeń historycznych oraz przez wyróżnienie *determinanty kulturowej*.

3. Wskazanie jednostek i elit kulturotwórczych (w Iranie głównie szyicy duchowni) z uwzględnieniem ich najważniejszych tekstów.

4. Zbadanie sfery znaków i symboli, których manifestacją są konkretne słowa, oraz ich semantyka, zwłaszcza w odniesieniu do takich kwestii jak: *modernizacja, postęp, oświecenie, wolność, prawo, władza, państwo, naród, lud*.

5. Wskazanie na kwestie sporne znajdujące wyraz w dyskusjach z ideowymi oponentami, w celu precyzyjnego określenia granic w kulturze traktowanej jako semiosfera.

W części I (*Metodologia badań. Tezy i ustalenia wstępne*) Autorka najpierw definiuje mechanizmy rozwoju kultury w świecie łożmanowskiej koncepcji semiosfery a także charakteryzuje grupy kulturotwórcze, a następnie przechodzi do zaprezentowania postaw rosyjskich i irańskich reformatorów języka wobec wyzwań swoich czasów. Niezwykle ciekawe dla filologów, a także kulturoznawców, są tu refleksje Autorki nad znaczeniami słów używanych przez grupy kulturotwórcze, refleksje na temat istoty języka i jego miejsca w systemie kultury, a także konstatacja, iż zetknięcie się kultur rosyjskiej i irańskiej z kulturą zachodnią zainicjowało zmiany w sferze wyobrażeń na temat rzeczywistości. Część II i III są poświęcone odpowiednio problemowi modernizacji w Rosji (II) i Iranie (III). Znajdziemy tu rozważania na temat władzy państwowej, wspólnotowości i indywidualizmu we wzajemnej konfiguracji. Abassy wychodzi od założenia, że „obydwie kultury w momencie zderzenia z Zachodem i zapoczątkowania procesów modernizacji reprezentowały typ wspólnotowy, identyfikowany poprzez konkretne słowa i towarzyszące im symbole wraz z ich treścią”. Stawia ciekawe pytania, dotyczące symboli identyfikacji grupowej społeczeństwa przed-nowoczesnego (*Modernizacyjny projekt państwa Piotra Wielkiego na tle wcześniejszych wzorców władcy i władzy w cz. II* oraz *Przedislamskie oraz islamskie wzorce władcy i władzy w cz. III*), a także okoliczności i przyczyn zmian wizerunku cara i szacha. Zaobserwowane rozbieżności między Rosją i Iranem skłaniają Abassy do poszukiwania odpowiedzi na pytanie nie tyle o przyczyny, ile o skutki identyfikacji władzy z osobą świętą.

Głównym tematem rozdziału pierwszego w części II (*Dekabryzm. Nowa wizja relacji jednostka-władza w świetle semantyki słów: wolność, postęp, obywatel, oświecenie, służba, ojczyzna*) oraz rozdziału pierwszego w części trzeciej (*Początki myśli liberalnej. Semantyka słów: prawo, wolność, humanizm, naród w pismach Mirzy Malkom-chana, Mirzy Jusufa Mostaszara Tabriziego i kontynuatorów*) jest charakterystyka prekursorów idei indywidualizmu w Iranie i w Rosji. Podstawowym przedmiotem semantycznych analiz są tu kluczowe słowa: *humanizm, człowiek/ludzkość, wolność, prawo, postęp, przemoc, despotyzm, zacofanie*. Niezwykle

ciekawe są obserwacje Autorki na temat koncepcji modeli rzeczywistości, oparte na elementach, które ona sama zidentyfikowała jako symbole tożsamości grupowej na poziomie wspólnoty. Przybliżyła ona postaci najbardziej reprezentatywnych dla swoich kultur myślicieli, Aleksego Chomiakowa oraz Szejcha Szahid Fazlallah Nuriego, którzy dokonali ich opisu.

Ostatnia, czwarta część pracy stanowi ciekawe podsumowanie tematu w perspektywie porównawczej. Charakteryzuje ona paradygmat kultury rosyjskiej i irańskiej w momencie jej zetknięcia z modernizacją. Autorka skupia się na warstwie idei i związanej z nimi symboliki. Warto podkreślić, iż określenie ewolucji paradygmatu jest cenną przesłanką do stworzenia modeli badanych kultur i postawienia hipotez, na temat dalszych kierunków jego rozwoju.

Małgorzata Abassy, będąc z wykształcenia filologiem, dysponuje odpowiednim warsztatem metodologicznym (krytyczna analiza tekstów), nieodzownym w prowadzeniu badań kulturoznawczych. Głównym jej atutem jest znajomość języków rosyjskiego i perskiego, literatury obu narodów a także uwarunkowań historyczno-społecznych. W swej pracy wykorzystwała obszerną literaturę, w tym: 40 słowników i encyklopedii (w języku angielskim, perskim, polskim oraz rosyjskim), teskty źródłowe (w tym 56 perskich, w tym trudnodostępnych) oraz liczne opracowania i monografie. Warto podkreślić, że praca ta zawiera także streszczenie w języku angielskim i rosyjskim, co z pewnością poszerzy krąg jej odbiorców.

Publikacja „Kultura wobec postępu i modernizacji. Rosja i Iran w perspektywie porównawczej” jest niezwykle wartościową pracą filologiczno-kulturoznawczą, tak pod względem poznawczym jak i intelektualnym. Stanowi ona cenne źródło dla wszystkich zainteresowanych kulturą Rosji i Iranu, a także dla tych, którzy badają pozornie obce sobie modele kultur.

Kinga Paraskiewicz

Памела Дэвидсон: БИБЛИОГРАФИЯ ПРИЖИЗНЕННЫХ ПУБЛИКАЦИЙ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ВЯЧЕСЛАВА ИВАНОВА: 1898-1949, под ред. К. Ю. Лаппо-Данилевского, Санкт-Петербург: Каламос 2012, ss. 339.

W roku 2012 ukazała się w Sankt-Petersburgu bibliografia utworów Wiaczesława Iwanowa (1866-1949) wydanych za życia rosyjskiego poety i myśliciela. Publikacja firmowana jest przez University College London (School of Slavonic and East European Studies) i Институт Русской Литературы (Пушкинский Дом) Российской Академии Наук.

Autorka bibliograficznego zestawienia – prof. Pamela Davidson wskazuje w artykule wstępnym na inspiracje do pracy ze strony nieżyjących już dzieci rosyjskiego pisarza: Lidii Iwanowej i prof. Dymitra Iwanowa oraz życzliwą pomoc działającego w Rzymie Centrum badań nad spuścizną Wiaczesława Iwanowa „Convivium”.

Prof. Davidson jest autorką kilkudziesięciu prac o twórczości autora *Gwiazd przewodnich* (w tym dwóch książek: *The Poetic Imagination of Vyacheslav Ivanov. Russian Symbolist's Perception of Dante*, Cambridge 1989; *Vyacheslav Ivanov and C. M. Bowra: A Correspondence from Two Corners of Humanism*, Birmingham 2006). Prócz tego, brytyjska sławistka w 1996 roku opublikowała przewodnik bibliograficzny, zbierający dostępne w owym czasie informacje o badaniach iwanoznawczych na świecie¹. Autorka omawianej bibliografii przypomina we wstępie o założeniach edytorskich przewodnika z 1996 r., zaznaczając, że względu wymagania serii, w ramach której ukazała się amerykańska publikacja, nie można było włączyć do przygotowanej wówczas edycji informacji o dziełach Iwanowa, lecz jedynie bibliografię prac jemu poświęconych (s. 8). Ta informacja jest myląca, bowiem jeden z rozdziałów przewodnika z 1996 roku, zatytułowany: *Writings by Viacheslav Ivanov*², na ponad dziesięciu stronach zawiera dane bibliograficzne o najważniejszych utworach rosyjskiego poety-myśliciela.

Bezspornie jednak omawiana edycja z roku 2012 jest pierwszym tak obszernym przedsięwzięciem bibliograficznym, odnotowującym 627 publikacji Wiaczesława Iwanowa opublikowanych w latach 1898-1947. W *Библиографии произведений Вячеслава Иванова* wyodrębniono sześć działów: *Wiersze, Proza, Dramaturgia, Przekłady* (zarówno dokonywane przez, jak również przekłady jego utworów), *Działalność redakcyjna*. Po raz pierwszy publikowane jest zestawienie obrazujące translatoryczną aktywność Iwanowa – tłumacza poezji antycznej.

Chronologiczny układ prezentowanych informacji daje wyobrażenie o całościowej dynamice twórczości rosyjskiego poety-myśliciela, jak również o jego preferencjach dla poszczególnych form wypowiedzi w różnych okresach twórczości. Autorka omawianej *Bibliografii...* zwraca uwagę, że największa aktywność publikacyjna Iwanowa przypada na lata 1903-1918, co wyjaśnianie jest, z jednej strony, psychologicznym mechanizmem chęci zaznaczenia swojej obecności w życiu literackim Rosji przez dojrzewającego pisarza, a z drugiej strony – historyczno-kulturową motywacją epoki obfitującej w ważne, skłaniające do reakcji wydarzenia społeczne i artystyczne (s. 9).

---

¹ Zob.: P. Davidson, *Viacheslav Ivanov. A Reference Guide*, ed. R. Gottesman, New York: G. K. Hall & Co. An Imprint of Simon & Schuster Macmillan 1996, ss. 382. Zob. recenzję tej publikacji: "Slavia Orientalis" 1997, nr 1, s. 163-165. Internetowy wariant wspomnianego przewodnika bibliograficznego jest dostępny na stronach cenionej Rosyjskiej Biblioteki Wirtualnej (Русская виртуальная библиотека): http://rvb.ru/ivanov/3_bibliography/davidson/toc.htm.

² Zob.: P. Davidson, Pamela Davidson, *Viacheslav Ivanov. A Reference Guide...*, s. XXXI- XLII.

Prezentowana *Bibliografia...* rzuca nowe światło na problem interpretacji sensów zawartych zwłaszcza w eseistycznych, prozatorskich dokonaniach Iwanowa. Zestawiane z przekładami tych dzieł na języki obce, zyskują dodatkowy walor. P. Davidson pisze o zjawisku „wzajemnego oświeclania się” przekładów, uszczegółowienia, doprecyzowywania, ich dookreślającej funkcji, realizowanej wobec oryginałów (s. 13), o tym, że Iwanow przez całe życie prowadził dialog ze swoimi tekstami, obrastającymi w dodatkowe odcienie znaczeniowe w przekładach na inne języki (s. 14).

Istotne informacje o strukturze i zasadach przygotowania omawianej publikacji zawiera rozdział *Правила оформления Библиографии*, napisany przez jej redaktora – Konstantego Łappo-Danilewskiego. Oprócz profesjonalnie i szczegółowo przygotowanych wyjaśnień dotyczących technicznych zasad zastosowanych opisów bibliograficznych, bardzo pomocnych w praktycznym korzystaniu z *Bibliografii...* indeksów (*Художественные произведения, Статьи и рецензии, Письма, Переводы; Редактирование, Переводы произведений Вяч. Иванова, Указатель имен*), rozdział ten zawiera ważną konstatację, wyjaśniającą relację między zawartością omawianej publikacji i jej tytułem. Zgodnie z deklaracją Redaktora (s. 181-182), celem *Библиографии...* jest dokumentacja literackiej działalności Iwanowa, w związku z czym, zastosowano w publikacji cztery ograniczenia, eliminujące szereg tekstów (kronikarskie notatki publikowane w gazetach „Московские ведомости”, „Гражданин”; podręczniki, których autorem był Iwanow; wywiady z pisarzem i relacje ze spotkań z nim; zapisy nutowe utworów muzycznych skomponowanych do słów poety). Z jednej strony, wspomniana informacja pozwala precyzyjnie lokować swoje oczekiwania wobec omawianej publikacji, z drugiej jednak, pozostawia wrażenie niedosytu możliwych do zaprezentowania informacji, które ukazałyby wielostronny dorobek pisarza w dodatkowym oświetleniu. Bibliografie dotyczące twórczości poszczególnych autorów często nie rezygnują przecież z zamieszczenia informacji o materiałach, co do których autorstwo nie jest ustalone, lub takich, w przypadku których mamy do czynienia z autorstwem zbiorowym, bądź takich, które zaliczane są do tekstów drobnych, mniej istotnych z punktu widzenia głównych nurtów twórczości (tzw. dubia, varia).

Użytkownik *Bibliografii...* otrzymuje również ważną informację o naukowo-edytorskim kontekście jej przygotowania. Publikacja ta stanowiąc ma pomoc w rozpoczętych przez Институт Русской Литературы (Пушкинский Дом) РАН pracach nad małym, dwunastotomowym, akademickim wydaniem utworów Wia-czesława Iwanowa.

Pierwszy wariant omawianej publikacji zaprezentowany został w 2011 r. w wersji elektronicznej, ogłoszonej na stronie University College London: <http://discovery.ucl.ac.uk/1322699/>, gdzie funkcjonuje do dziś. Zamierzeniem Autorki jest bowiem ciągle uzupełnianie informacji podanych w *Bibliografii...* Ze wstępu

dowiadujemy się również, o zamiarze wydania drugiej części publikacji, obejmującej teksty Wiaczesława Iwanowa wydane do 1993 roku.

Omawiana *Библиография прижизненных публикаций произведений Вячеслава Иванова: 1898-1949* to książka wartościowa i bardzo przydatna, zwłaszcza dla poszerzającego się grona czytelników i badaczy dorobku autora *Cor Ardens*. Informacje o przygotowywanym akademickim wydaniu dzieł poety-myśliciela z pewnością stanowiąc będą nowy impuls do badań i interpretacji jego dorobku. Rolę nie do przecenienia w tym dziele odegrała publikacja czterotomowego, tzw. „brukselskiego”, wydania tekstów Wiaczesława Iwanowa³. Przygotowywane wydanie akademickie stanowić może rodzaj „drugiego otwarcia” w badaniach iwanoznawczych. *Библиография прижизненных публикаций произведений Вячеслава Иванова* stanowi zapowiedź nowej jakości wspomnianych badań.

Wiaczesław Iwanow zdawał sobie sprawę z trudności, wobec której staną badacze, a zwłaszcza bibliografowie jego różnorodnego, publikowanego w wielu miejscach na świecie dorobku. Parafrazując Horacjańską frazę z *Satyr* „disiecti membra poetae”, w liście z 1929 zaadresowanym do Jewsieja Szora, napisał: „Библиографы не сумеют собрать мои растерзанные члены”⁴. Omawiana publikacja to istotny krok w działaniach prowadzących do tego, aby przepowiednia poety nie spełniła się.

Andrzej Dudek

Мария Львовна Ковшова, ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ МЕТОД ВО ФРАЗЕОЛОГИИ. КОДЫ КУЛЬТУРЫ, Москва: Издательство Книжный дом „ЛИБРОКОМ”, 2012, ss. 456.

Wśród prac z zakresu lingwistyki kulturowej, które ukazały się w ostatnich latach, na uwagę zasługuje monografia Marii Kowszowej *Лингвокультурологический метод во фразеологии. Коды культуры*, wydana w Moskwie w 2012 r., przez Dom Książki „ЛИБРОКОМ”. Warto odnotować, iż już w 2012 r., a więc w bardzo krótkim czasie po „premierze” ukazało się drugie wydanie, co wyraźnie świadczy o większym, niż pierwotnie zakładano, zainteresowaniu pozycją, do przeczytania której chciałabym zachęcić polskich specjalistów.

³ В. Иванов, *Собрание сочинений*, т. I-IV, под ред. Д. Иванова и О. Дешарт (т. IV при участии А. Б. Шишкина), Bruxelles: Foyer Oriental Chrétien 1971-1987.

⁴ Сут. за: П. Дэвидсон, *Библиография прижизненных публикаций произведений Вячеслава Иванова: 1898-1949*, под ред. К. Ю. Лаппо-Данилевского, Санкт-Петербург: Каламос 2012, s. 7.

Na wstępie należy przypomnieć, iż autorka od wielu lat zajmuje się badaniem jednostek językowych w kontekście kultury, a w kręgu jej zainteresowań naukowych znajdują się w szczególności frazeologiczne zasoby języka rosyjskiego. Jest ona również współautorką nowatorskiego słownika frazeologicznego z 2006 r. (*Большой фразеологический словарь русского языка. Значение. Употребление. Культурологический комментарий*), który doczekał się wielu wznowień oraz niejako kontynuatką badań podejmowanych przez Weronikę Telija, która była recenzentem wydawniczym pracy.

Polecana monografia została poświęcona frazeologizmom w ujęciu lingwokulturologicznym. Jak zaznacza autorka w słowie wstępnym, „lingwokulturologiczny aspekt badań pozwala zrozumieć specyfikę frazeologizmu jako znaku oraz opisać udział frazeologii w językowej konceptualizacji świata, w rozwoju konceptosfery kultury”¹. W pracy przedstawiono wyniki badań nad kwestią, w jaki sposób w semantyce frazeologizmów konotacja kulturowa wchodzi w relacje z innymi poziomami znaczenia językowego: z symbolami, wzorcami, stereotypami, tzw. mitologemami kultury, które stały się źródłem motywacji poszczególnych frazeologizmów, a następnie ponownie ujawniają się w obrazie danego znaku językowego, dokonując przekazu globalnych sensów kultury. [7]

W pierwszym z czterech głównych rozdziałów opracowania (rozdz. I: *У истоков лингвокультурологического направления во фразеологии: прошлое и настоящее*) Kowszowa prezentuje spojrzenie na frazeologię poprzez pryzmat dotychczasowych założeń lingwistyki teoretycznej, przybliżając czytelnikowi pojęcie konotacji w strukturze semantycznej jednostek językowych, a w szczególności niezbędnej do przeprowadzenia analizy – konotacji kulturowej. Zwraca również uwagę na tzw. zwrot antropologiczny w lingwistyce oraz paradygmat kognitywno-interpretacyjny we frazeologii. Część rozdziału poświęcona określeniu miejsca lingwokulturologii we współczesnym językoznawstwie wzbogacona została licznymi cytatami z prac wielu wybitnych badaczy, w dużej mierze współczesnych, z racji niedługości czasu postrzegania lingwokulturologii jako dyscypliny naukowej. Należy miejsce Kowszowa oddaje również badaniom wcześniejszym. Dokonuje przeglądu kierunków, które jej zdaniem miały największy wpływ na kształtowanie się omawianej dziedziny.

Rozważania teoretyczne prowadzą autorkę do wniosku, iż kierunek należy do sfery językoznawstwa ogólnego i ma charakter specjalistyczno-naukowy w stosunku do języka i kultury, a jego zakres przedmiotowy to wzajemne oddziaływanie kultury i współczesnego języka. Taki stan rzeczy pociąga za sobą opracowywanie pojęć ogólnych z wydzieleniem istotnych dla lingwokulturologii aspektów treściowych oraz uszczegółowienie wykorzystywanych już w innych dziedzinach

---

¹ Cytaty z omawianej pozycji wydawniczej przywoływane będą w tłumaczeniu autorki recenzji – J.Jóźwiak.

naukowych. Chodzi tu o stosowanie w nowym ujęciu takich terminów, jak, na przykład, *semantyka kulturowa*, *konotacja kulturowa*, *kod kultury* [s. 58]. Zdaniem autorki opracowania, jeśli przyglądamy się metodom analizy związków języka, kultury i mentalności narodowej, to okazuje się, że lingwokulturologia ma punkty styczne z lingwistycznymi paradygmatami konceptualnymi i kognitywistycznymi. Wprawdzie w badaniach o charakterze lingwokulturologicznym pojawiają się metody i pojęcia funkcjonujące w etnolingwistyce oraz lingwistyce konceptualnej i kognitywnej, jednakże nowa dziedzina stopniowo wypracowuje własne teoretyczne i naukowo-metodologiczne stanowisko oraz instrumentarium badawcze.

Kolejne rozdziały monografii dotyczą szczegółowych rozważań na temat istoty frazeologizmów oraz ich funkcjonowania w języku. Obszerną część (rozd. II, *Лингвокультурологическое направление во фразеологии: программные положения, принципы и метод исследования*) poświęcono opisaniu eksperymentu badawczego mającego na celu zbadanie percepcji frazeologizmów przez użytkowników języka i zweryfikowanie założenia o makrokomponentowej strukturze znaczenia jednostek frazeologicznych, o obecności w nich różnych typów informacji: denotatywno-sygnifikatywnej, wartościującej, obrazowo-motywacyjnej i emotywniej. Analiza materiału prowadzi autorkę do stwierdzenia, iż przypuszczalnie w odniesieniu do większości frazeologizmów zasadne wydaje się mówienie o ich wartościującej ambiwalencji lub dyfuzyjności, tzn. potencjalnej możliwości realizowania w kontekście przeciwstawnej oceny, co potwierdzają badania konotacji kulturowej [s. 144]. Kowszowa przedstawia również model interpretacji kulturowej jednostek frazeologicznych, uwzględniający trzy składowe konotacji kulturowej, tzn. mitologiczną, naukowo-poznawczą oraz naiwno-kulturową, nawiązujące do różnych sfer językowego obrazu świata [148-194].

Następnie uwaga czytelnika zostaje skierowana na symboliczny komponent jednostek frazeologicznych (rozd. III: *Символьный компонент в семантике фразеологизмов. Фразеологизм в роли символа, эталона, стереотипа*). Powyższe ukierunkowanie związane jest z faktem, iż z punktu widzenia lingwokulturologii frazeologizm, traktowany jako znak wtórnej semiotyzacji, wypełnia szczególną funkcję w symbolizacji świata. Rozważania przedstawione są na tle dotychczasowych dokonań badawczych. Końcowa część omawianego rozdziału stanowi ilustrację zaprezentowanego wcześniej modelu interpretacyjnego na przykładzie frazeologizmów z komponentem „kulinarnym”. Opiswane jednostki podlegają analizie w przestrzeni kulinarno-gastronomicznego kodu kultury, który z racji swojego centralnego znaczenia w rozwoju i aktywności życiowej człowieka, uważany jest za jeden z podstawowych, bazowych kodów kultury. W związku z badaniami kulturowej funkcji jednostek frazeologicznych Kowszowa proponuje również inną interpretację takich pojęć, jak symbol i quasi-symbol, stereotyp i quasi-stereotyp oraz wzorzec i quasi-wzorzec.

W ostatnim rozdziale opracowania (rozd. IV: *Эвфемистическая функция фразеологизмов в аспекте лингвокультурологии*) autorka skupia uwagę na kwestii eufemistycznej funkcji frazeologizmów z pozycji założeń lingwistyki kulturowej. Kowszowa analizuje podobieństwa i różnice pomiędzy eufemizmami oraz frazeologizmami i na tej podstawie przystępuje do określenia, które z jednostek frazeologicznych rzeczywiście pełnią funkcję eufemistyczną. Połączenie lingwo-kulturowej perspektywy analizy jednostek frazeologicznych z problematyką eufemizacji wypowiedzi pozwoliło badaczce na poczynienie wielu interesujących obserwacji.

Monografia jest bogata zarówno pod względem materiałowym, jak i teoretycznym. W tym miejscu zasadne wydaje się zwrócenie uwagi na ponad 700 pozycji wymienionych w bibliografii. Główne źródło materiału ilustracyjnego stanowi język rosyjski, wzbogacają go jednak przykłady zaczerpnięte z innych języków europejskich, na przykład, francuskiego, angielskiego, niemieckiego itd. oraz języka wietnamskiego czy chińskiego, co niewątpliwie przyczynia się do poszerzenia wiedzy czytelnika o językowym obrazie świata.

Lekturę materiału ilustracyjnego na pewno można uznać za pouczającą i interesującą. Nawet jeśli przedstawiane jednostki frazeologiczne były znane wcześniej z innych opracowań, to w danej monografii zastosowano do nich inny model interpretacyjny.

Zapoznanie się z prezentowaną monografią zdecydowanie można polecić badaczom różnych specjalizacji zajmującym się relacjami pomiędzy językiem, świadomością i kulturą, a w szczególności zwolennikom podejścia linwokulturowego, które zostało szczegółowo zastosowane do różnorodnych jednostek frazeologicznych.

Jolanta Józwiak